

Päijät-Hämeen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2021–2025

Asikkala Hartola Heinola Hollola Iitti
Kärkölä Lahti Orimattila Padasjoki Sysmä

Sosiaalialan osaamiskeskus
Verso -liikelaitos

päijät sote

Sisältö

Johdanto

1. Toimintaympäristö

- 1.1 Hyvinvointikertomus ja -suunnitelma ovat osa laajempaa kokonaisuutta
- 1.2 Päijät-Häme tänään
- 1.3 Hyvinvointijohtamisen rakenteet ja resurssit

2. Elintaso

- 2.1 Tulot, asuminen, koulutus, työllisyys
- 2.2 Nykytila – elintaso

3. Elämänlaatu

- 3.1 Terveys ja toimintakyky, osallisuus, vaikutusmahdollisuudet, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen
- 3.2 - 3.4 Nykytila – elämänlaatu

4. Elinympäristö

- 4.1 Esteettömyys, liikkuminen, kestävä kehitys
- 4.2 Nykytila - elinympäristö

5. Turvallisuus

- 5.1 Väkivalta ja rikollisuus, tapaturmat ja onnettomuudet, turvallinen elinympäristö
- 5.2 Nykytila - turvallisuus

6. Hyvinvointisuunnitelma - Näin teemme

- 6.1 Hyte-kärjet yhdistävät Päijät-Hämeen suunnitelmia
- 6.2 Hyte-kärkien toimeenpano: Panokset – Teot – Muutokset – Vaikuttavuus
- 6.3 Yhteistyömme on tavoitteellista
- 6.4 Käytössämme on vaikuttavia ja näyttöön perustuvia toimintamalleja

7. Suunnitelman hyväksyminen ja seuranta

8. Näin suunnitelma syntyi

9. Käsitteet

Huom.

Asiakirjassa käytettyjä käsitteitä ja lyhenteitä on avattu kohdassa 9. Käsitteet

Hyte-kärkien seurantaindikaattorit ovat erillisessä liitteessä

Johdanto

Hyvinvointi, terveys ja turvallisuus ovat osa meidän jokaisen arkea. Voimme tehdä päivittäin henkilökohtaisia valintoja vahvistaaksemme hyvinvointiamme. Lisäksi monet tekijät lähiyhteisöissä, kunnassa, maakunnassa ja yhteiskunnassa vaikuttavat tekemiimme valintoihin.

Tulevina vuosina Päijät-Hämettä ja koko Suomea haastavia isoja kokonaisuuksia ovat väestön ikääntyminen, ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä digitalisaation mukanaan tuomat muutokset. Lisäksi vuoden 2023 alussa voimaan tulevan sote- uudistuksen toimeenpano vaatii julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta ja uusia yhteistyön muotoja.

Päijät-Hämeen ensimmäinen alueellinen hyvinvointikertomus on tilannekuva päijäthämäläisten hyvinvoinnista, terveydestä ja hyvinvoinnin taustatekijöistä sekä toimintaympäristöstä, missä elämme ja toimimme. Vuosien 2021-2025 aikana päijäthämäläisten hyvinvoinnin parantamiseen tähtäävät tavoitteet ja toimenpiteet rakentuvat Päijät-Hämeen hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen painopistealueiden eli hyte-kärkien ja niiden alatavoitteiden kautta. Hyte-kärkien rinnalla suunnitelman päämääränä ovat tavoitteellinen yhteistyö sekä vaikuttavien ja näyttöön perustuvien toimintamallien käyttö.

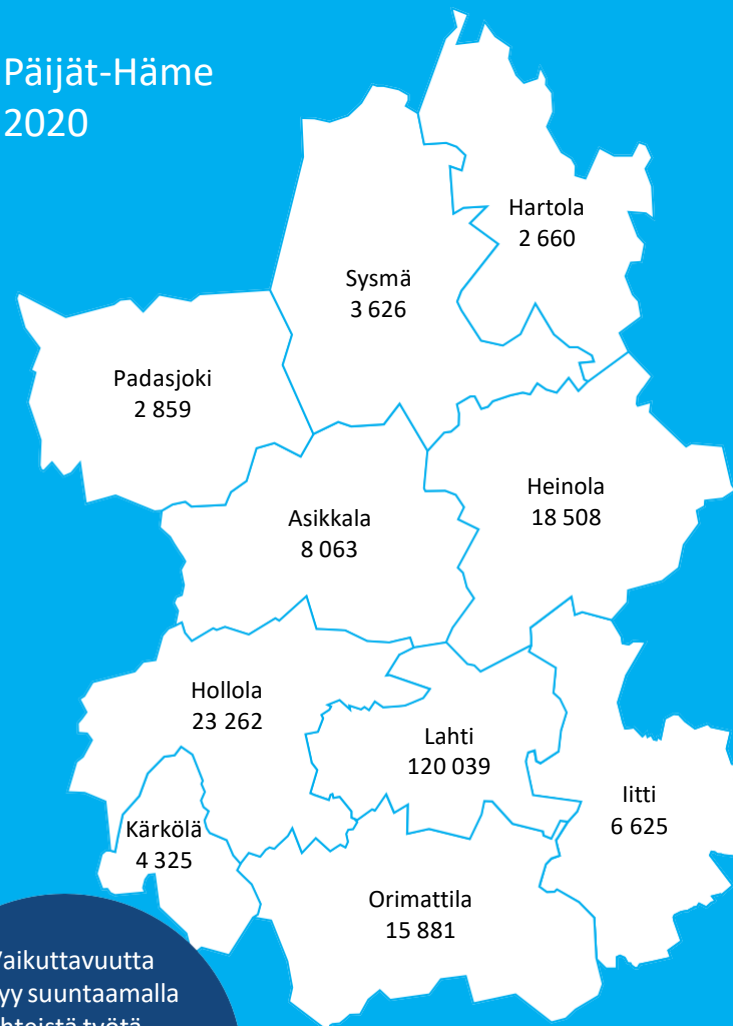
Päijät-Hämeessä hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen (hyte-työ) ovat tervetulleita kaikki. Jokaisen toivotaan antavan oman panoksensa päijäthämäläisten hyvinvoinnin vahvistamiseen.

Hyte-työ kuuluu meille kaikille, joten tervetuloa mukaan yhteiseen työhön!

Lisätietoja

Saila Juntunen, hyvinvointipäällikkö Päijät-Hämeen liitto
saila.juntunen@paijat-hame.fi

Päijät-Häme 2020

”Vaikuttavuutta
syntyy suuntaamalla
yhteistä työtä
tavoitteena olevien
muutosten
toteuttamiseen”
(Jonna Heliskoski)

Lähde: Väkiluvut, Tilastokeskus 2020

1. Toiminta- ympäristö

Alueellinen todellisuus ja olosuhteet, jossa hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistetään.

1.1 Hyvinvointikertomus ja -suunnitelma ovat osa laajempaa kokonaisuutta

Vaikka suurin osa suomalaisista voi hyvin, hyvinvointi- ja terveyserot ovat merkittäviä. Usein huono-osaisuus siirtyy paitsi elämänvaiheesta toiseen myös sukupolvelta toiselle.

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 -toimeenpanosuunnitelma sisältää kansallisia hyte-työn tavoitteita ja toimenpiteitä. Pyrkimyksenä on vähentää eriarvoisuutta, lisätä osallisuutta, vahvistaa työ- ja toimintakykyä sekä lisätä terveellisiä elintapoja ja turvallisuutta. Toimeenpanosuunnitelma korostaa kaikilla hallinnonaloilla ja kaikilla tasoilla tehtävää poikkihallinnollista ja monitoimijaista yhteistyötä sekä voimavarojen suunnitelmallista kohdentamista.

Kansalliset linjaukset ohjaavat myös Päijät-Hämeessä tehtävää hyte-työtä. Terveet ja hyvinvoivat päijäthämäläiset on hyte-työn tavoite ja perusta maakuntastrategian kärjiksi esitetyille uudistumiskykyiselle ja vetovoimaiselle Päijät-Hämeelle. Vetovoimainen maakunta vetää asukkaita, yrityksiä ja vierailijoita, jotka lisäävät maakunnan elinvoimaa, vaurautta ja hyvinvointia.

Uudistumiskykyisenä maakuntana Päijät-Hämeellä on valmiutta ennakoida muutoksia ja reagoida niihin alueen asukkaita hyödyttävällä tavalla.

Päijät-Hämeen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma toimii muita alueellisia suunnitelmia yhteensovittavana asiakirjana. Vuosille 2020-2025 hyväksytyt hyte-kärjet toimivat suunnitelmia yhdistävinä painopistealueina. Samanaikaisesti alueellisen hyvinvointisuunnitelman kanssa on laadittu ehkäisevän työn toimintasuunnitelma, suunnitelma ikääntyvän väestön tukemiseksi sekä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi on laadittu jo aiemmin hyte-työhön kytkeytyviä suunnitelmia, kuten Päijät-Hämeen maahanmuutto-ohjelma ja ravitsemusterveyden edistämissuunnitelma.

Kunnissa laadittavat hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat toimivat kunnan oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnittelun, seurannan, arvioinnin ja raportoinnin työvälineenä.

1.2 Päijät-Häme tänään

Väestö, perheet ja asuminen (2020)

48,7 %	Yhden hengen asutuskunnat	57,4	Ulkomaalaistaustaisten osuus/1000 asukasta
26,3 %	Yhden vanhemman perheet	35,3 %	Lapsiperheet

Väestöllinen huoltosuhde (2020)

70,9	Päijät-Häme	61,9	Koko maa
------	-------------	------	----------

Työllisyys

Työllisyysaste (2019)

69,5 %	Päijät-Häme	15,7 %	Päijät-Häme
72,1 %	Koko maa	13,0 %	Koko maa

Vaikeasti työllistyvät 15-64-vuotiaat (=rakennetyöttömyys) (2020)

6,1 %	Päijät-Häme	11,8 %	Päijät-Häme (08/2021)
4,6 %	Koko maa	21,2 %	Päijät-Häme
		16,7 %	Koko maa

Ulkomaalaiset työttömät työnhakijat, % ulkomaalaisten työvoimasta (2019)

31,1%	Päijät-Häme	18,9 %	Koko maa
-------	-------------	--------	----------

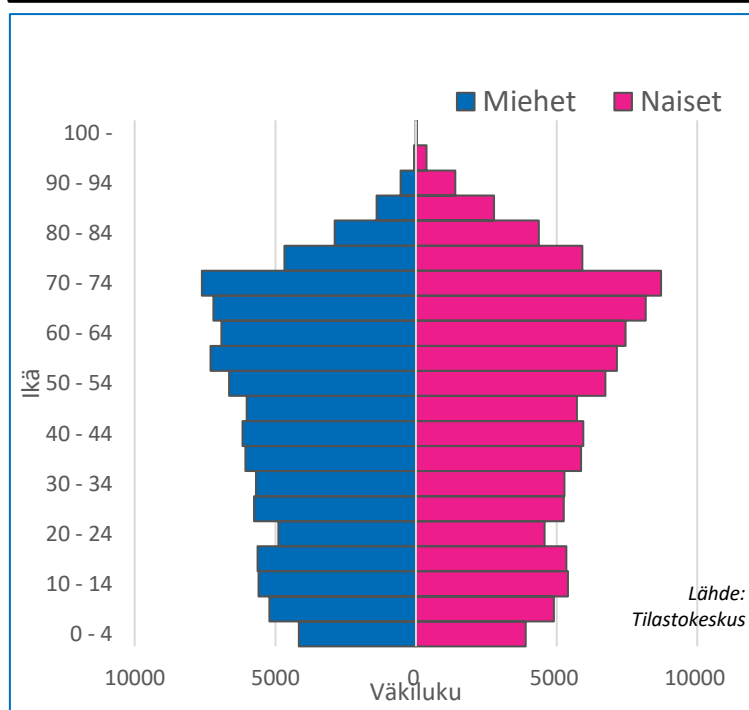

Koulutustasomittain (2019)

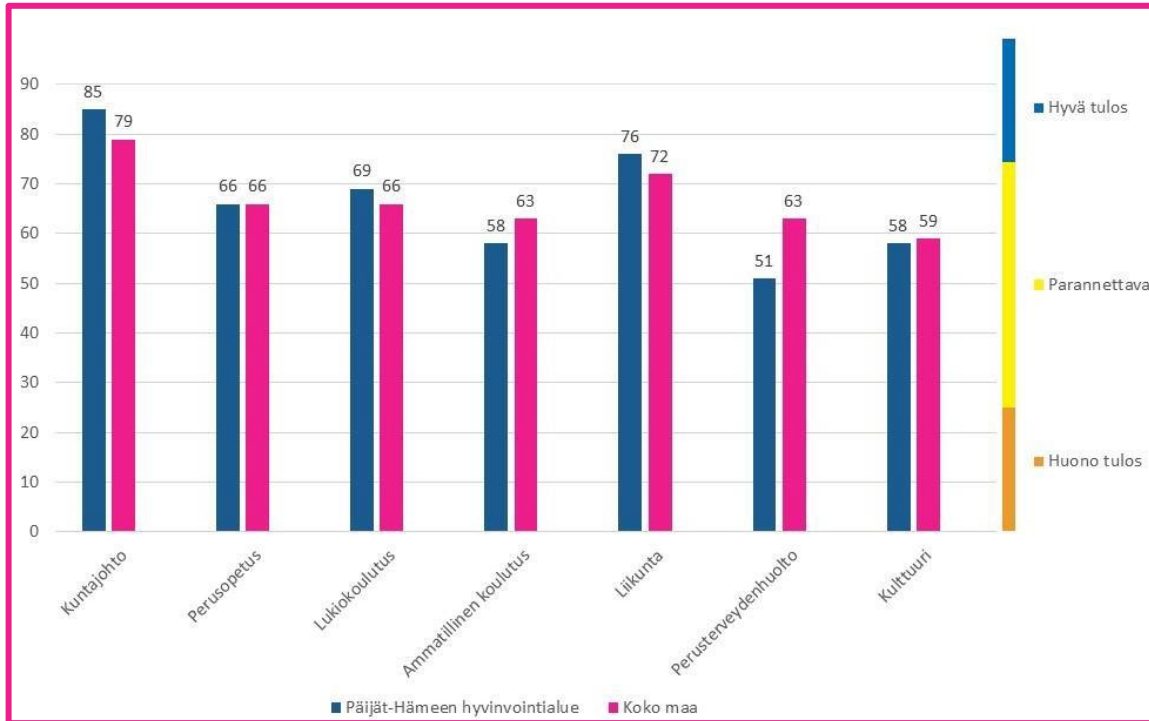
335	Päijät-Häme	26,1	Päijät-Häme
380	Koko maa	27,9	Koko maa

Päijät-Hämeen väestö iän ja sukupuolen mukaan 2020

1.3 Hyvinvointijohtamisen rakenteet ja resurssit

Kuvio: Terveyden edistämisen aktiivisuus Päijät-Hämeessä 2021

Terveyden edistämisen aktiivisuus (TEA) on Päijät-Hämeessä parempi koko maan tasoon verrattuna liikunnan, kuntajohdon sekä lukiokoulutuksen osalta. Perusterveydenhuollon TEA pistemäärä on puolestaan heikompi maan keskiarvoon verrattuna.

Verkostot: Päijät-Hämeessä on useita alueellisesti toimivia verkostoja (esim. LAPE, ravitsemusterveys, terveysliikunta), jotka toimivat osaltaan hyte-työn toteuttajina ja jalkauttajina.

Kaikissa Päijät-Hämeen kunnissa on nimetty hyte-vastuutaho ja -vastuuhenkilö, laadittu hyvinvointikertomus /-suunnitelma.

Päätösten vaikutusten ennakkoarviointi (EVA) käytössä 70% kunnista.

Alueellinen hyte-rakenne valmisteilla osana sote-uudistusta.

Ehkäisevän työn kokonaisuus sisältää Päijät-Hämeessä edistävän mielenterveystyön, ehkäisevän päihdetyön, pelihaittojen sekä perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyn.

Kaikissa kunnissa toimii ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin ja on nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö.

Seutukoordinaattori koordinoi alueellista työtä. Ehkäisevälle työlle on Päijät-Hämeessä erinomaiset mahdollisuudet myös kansallisesti vertailtuna. (AVI-raportti 2020)

2. Elintaso

Elintaso kuvaa aineellista elämisen tasoa, kuten tuloja ja vaurautta. Koulutuksella ja työllisyydellä on tiivis yhteys elintasaan.

2.1 Tulot, asuminen, koulutus, työllisyys

Kansainvälisesti vertaillen mahdollisuuksien tase-arvo toteutuu Suomessa hyvin. Siitä huolimatta eriarvoistumiskehitystä ei ole pystytty pysäyttämään. Köyhyys on yleisempää yhden hengen kotitalouksissa ja yksinhuoltajaperheissä muihin perhekokonaisuuksiin verrattuna. Heikko taloudellinen asema, ylisukupolvinen huono-osaisuus, työttömyys, matala koulutustaso sekä ongelmien kasautuminen vaikuttavat elintapoihin ja terveyskäyttäytymiseen ja sitä kautta terveyteen ja hyvinvointiin aina kuolleisuuteen saakka.

Vanhempien koulutustaustalla on merkittävä vaikutus lasten koulutusvalintoihin. Koulutustausta vaikuttaa myös kokemukseen elämänlaadusta, sillä korkeammin koulutetut kokevat elämänlaadun paremmaksi matalasti koulutettuihin verrattuna.

Päijät-Hämeessä toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneiden osuus, vaikeasti työllistyvien osuus ja koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten osuus on korkea. Koulutustaso on maan keskiarvon alapuolella.

Myös yleinen pienituloisuusaste on maan keskiarvoa korkeampi. Kaikesta edellä mainitusta huolimatta Päijät-Hämeessä asunnottomuus ja asuinalueiden eriytyminen ovat toistaiseksi suhteellisen vähäisiä. Toimenpiteiden tarvetta vaativat alueet tulee kuitenkin tunnistaa eriytymiskehityksen ehkäisemiseksi.

Huono-osaisuuden ja eriarvoistumisen vuoksi lähtökohdat alueen asukkaiden hyvinvoinnille, terveydelle ja turvallisuudelle eivät ole kaikille yhtenäiset. Hyvinvoinnin taustatekijöistä koulutus ja työllisyys ovat merkityksellisiä, sillä niitä tukevilla toimilla voidaan ehkäistä myös muita eriarvoisuuden osa-alueita. Erityisesti työttömille ja syrjäytymisriskissä oleville tulee varmistaa monipuolisia oppimisen väyliä. Myös jatkuvan oppimisen ja korkea-asteen koulutuksen mahdollisuuksia tulee vahvistaa. Koulutustason nostoon tähtäävät toimet tukevat hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamisen lisäksi osaavan työvoiman saatavuutta ja työllisyyden kasvua.

2.3 Nykytila - tulot ja asuminen

**Kunnan yleinen
pienituloisuusaste
14,7%**

koko maa 13,4%
(Sotkanet 2019)

**Toimeentulotukea
pitkäaikaisesti saaneet 25–
64-vuotiaat
3,6%**

koko maa 2,8%
(Sotkanet 2020)

**Perheen koettu taloudellinen
tilanne kohtalainen tai sitä
huonompi 8.-9.luokan
oppilaat
28,4%**

koko maa 25,8%
(KTK 2020)

**Rahanpuutteen vuoksi
ruoasta, lääkkeistä tai
lääkärikäynneistä
tinkimään joutuneet
20 – 64-vuotiaat
24,4 %**

koko maa 22,2%
(Sotkanet 2020)

**Ulosottovelallisten määrä /
1000 asukasta
91,7**

koko maa 80,8
(Tilastokeskus 2020)

Koko maan korkein luku

**Ahtaasti asuvat asutokunnat
kaikista asutokunnista
6,3%**

koko maa 7,6%
(Sotkanet 2020)

**Yhden hengen asutokunnat
% asutokunnista
48,7%**

koko maa 45,3%
(Sotkanet 2020)

Huom!

Keltaisissa puhekuplissa on tuloksia asukkaiden kokemuksellista hyvinvointia kartoittavasta kyselystä. Kaikille avoimeen nettikyselyyn vastasi 1 214 päijätämäläistä. (Lisätietoja: dia 29)

= Saatavilla myös kuntakohtainen tieto

= Maan keskiarvoa parempi arvo

= Maan keskiarvoa heikompi arvo

2.4 Nykytila - työllisyys ja koulutus

Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17 – 24-vuotiaat 9,5%

koko maa 7,5%
(Sotkanet 2019)

Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele, ei varusmiespalvelussa) olevat 18 – 24-vuotiaat 21,3%

koko maa 16,1%
(Sotkanet 2019)

Korkea asteen koulutuksen saaneet 20 vuotta täyttäneistä 27,1%

koko maa 32,2%
(Sotkanet 2019)

Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat 25 – 64-vuotiaat 3,8%

koko maa 3,4%

Tuki- ja liikuntaelin- sekä sidekudossairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat 16 – 64-vuotiaat 1,2%

koko maa 1,0%
(Sotkanet 2020)

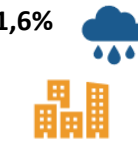
Työttömien terveystarkastukset työttömistä 3,3%

koko maa 2,7%
(Sotkanet 2020)

Työttömien aktiivointiaste 21,6%

koko maa 24,5%
(Sotkanet 2020)

Top 3

Työelämään osallistumista vaikeuttavat

- **Työttömillä:** Terveyden ja toimintakyvyn ongelmat, elämäntilanne ja työmahdollisuuksien puute.
- **Töissä käyvillä:** Terveyden ja toimintakyvyn ongelmat, työmotivaation väheneminen ja elämäntilanne.

(Hyvinvointikysely 2021)

Työkykynsä heikentyneeksi arvioivat 20 – 64-vuotiaat 29,4%

koko maa 27,4%
(Sotkanet 2020)

Työkyvyttömyyseläkettä saavat 25 – 64-vuotiaat 7,3%

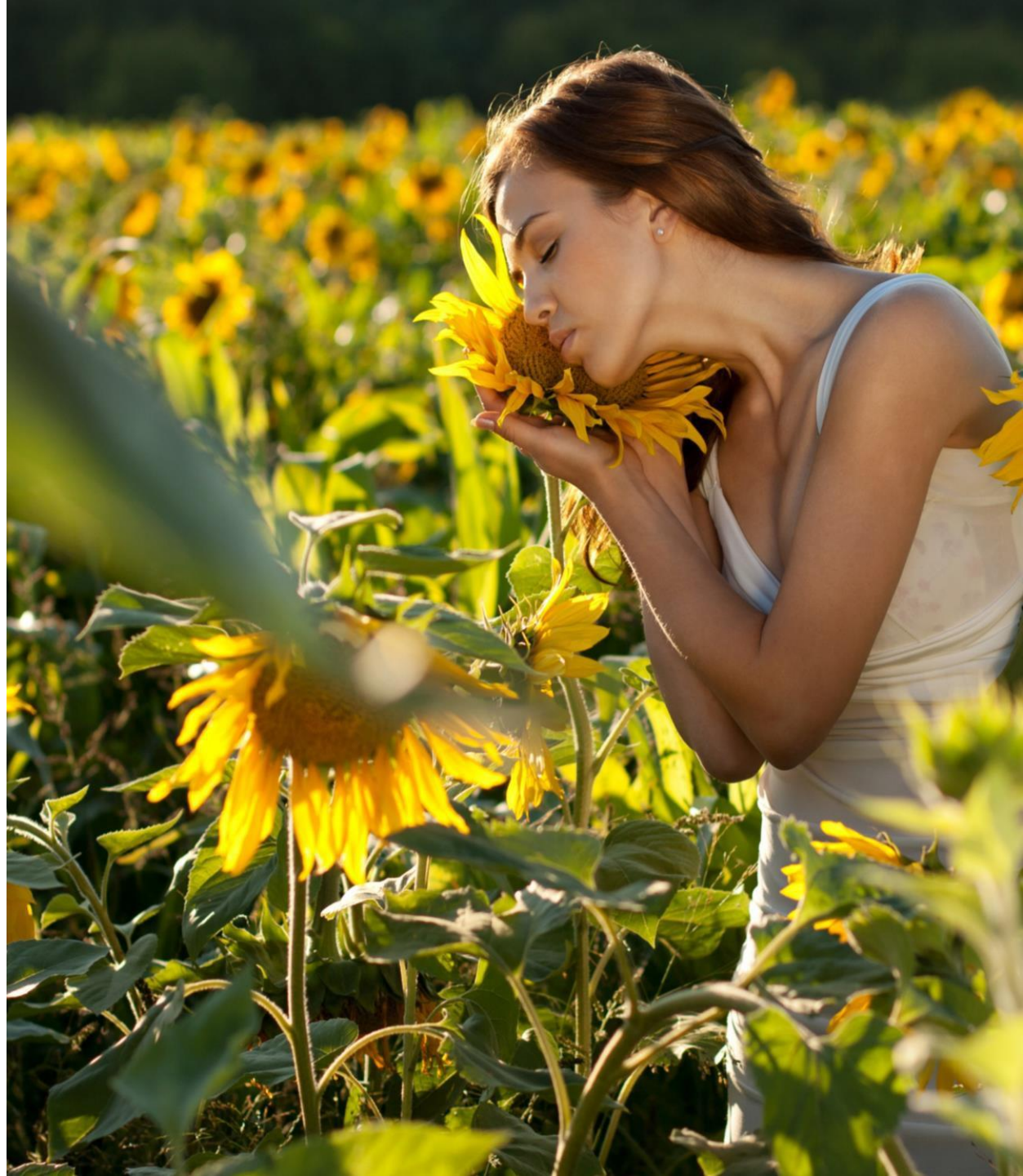
koko maa 6,5%
(Sotkanet 2020)

3.

Elämänlaatu

Elämänlaatu on koettua hyvinvointia omassa elämässä suhteessa odotuksiin, mahdollisuuksiin ja kykyyn toteuttaa itseään.

3.1 Terveys ja toimintakyky, osallisuus, vaikutusmahdollisuudet, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen

Terveelliset elintavat, riittävä liikunta ja uni sekä terveelliset ruokatottumukset suojaavat keskeisiltä kansantaudeilta. Päihteiden käyttö taas kasvattaa riskiä sairastua niihin. Päijät-Hämeessä alkoholin liikakäyttö, tupakointi, vähäinen liikunta ja ylipaino ja niistä johtuvat terveyshaitat vaikuttavat osaltaan sairastavuuteen. Päijät-Hämeessä väestön sairastavuus on yleisempää kuin keskimäärin Suomessa. Myös vastasyntyneiden elinajanodote on molemmilla sukupuolilla lyhyempi kuin koko maassa keskimäärin.

Mielenterveyden häiriöt ovat yleistyneet. Ne ovat valtakunnallisesti suurin työkyvyttömyyttä aiheuttava sairausryhmä ja myös sairauspäivärahaa saaneiden määrä on kasvanut. Päijät-Hämeessä sairauspäivärahaa saaneiden osuus on maan keskiarvoa suurempi erityisesti 18-24-vuotiailla. Myös 20 vuotta täyttäneiden psyykkisesti merkittävästi kuormittuneiden osuus on merkittävä. Psyykkisen kuormittuneisuuden lisääntyminen heijastaa ainakin osittain COVID-19 pandemian toisen aallon mielenterveysvaikutuksia.

Arvion mukaan Päijät-Hämeessä on n. 20 000 henkilöä, joilla jo on diabetesta edeltävä

sokeriaineenvaihdunnan häiriö, joka olisi elintapamuutoksilla hallittavissa. Tyypin 2 diabeteksen ja siten myös valtimotautien riskissä olevien määrä on siis merkittävä.

Kulttuurin järjestelmällisessä hyödyntämisessä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä on Päijät-Hämeessä vielä parannettavaa. Mm. selkeät alueelliset rakenteet kulttuurihyvinvoinnin hyödyntämiseksi puuttuvat. Positiivista on, että alueemme kirjastot ovat hyvin saavutettavissa.

Yksinäisyys on sosiaalisten suhteiden puuttumista tai yhteyden puuttumista toisiin ihmisiin. Yksinäisyydellä on todettu olevan vaikutuksia myös fyysiseen terveyteen. Mm. kohtaamispaikat ja yhdistystoimintaan osallistuminen ovat matalan kynnyksen keinoja yksinäisyyden vähentämiseen. Päijät-Hämeessä ikääntyneille ja työkäisille suunnattuja kohtaamispaikkoja on vähemmän, mutta lapsiperheille ja nuorille on kohtaamispaikka kaikissa kunnissa. Yhdistystoimintaan osallistumisen mahdollisuudet ovat hyvät, sillä Päijät-Hämeessä on 3306 rekisteröityä yhdistystä (PHR yhdistysrekisteri 2021).

3.2 Nykytila - terveys ja toimintakyky

Erityiskorvattaviin lääkkeisiin diabeteksen vuoksi oikeutetut 31.12. ikävakioitu väestöosuus 6,1%

koko maa 6,6%
(Sotkanet 2020)

Onnelliseksi itsensä kokeneet 25–64-vuotiaat 51,7%

koko maa 50,5%
(Sotkanet 2020)

Erityiskorvattaviin lääkkeisiin sepelvaltimotaudin vuoksi oikeutetut 31.12. ikävakioitu väestöosuus 3,0%

koko maa 3,1%
(Sotkanet 2020)

Psyykkisesti merkittävästi kuormittuneet 20–64-vuotiaat 18,6%

koko maa 16,2%
(Sotkanet 2020)

Ylipainoisten osuus (kehon painoindeksi BMI $\geq$ 25kg/m²) 20 vuotta täyttäneet 63,9%

koko maa 60,3%
(Finsote 2020)

Niiden osuus jotka uskovat, että todennäköisesti eivät jaksaa työskennellä vanhuseläkeikänsä saakka 20–64-vuotiaat 29,9%

koko maa 24,6%
(Sotkanet 2020)

Mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneet 18–24-vuotiaat / 1 000 vastaavanikäistä 27,8

koko maa 23,7
(Sotkanet 2020)

Terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi kokevat 20 – 64-vuotiaat 34,7%

koko maa 32,2%
(Sotkanet 2020)

Mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneet 25–64-vuotiaat / 1 000 vastaavanikäistä 25,2

koko maa 26,9
(Sotkanet 2020)

Hyvinvointiin vaikuttavat eniten **terveys, perhe, ystävät ja luonto**. Vastaajista 80 prosenttia arvioi, että heidän hyvinvointinsa on ennallaan tai nykyistä parempi viiden vuoden päästä.
(Hyvinvointikysely 2021)

3.3 Nykytila - terveys ja elintavat

Terveysliikuntasuosituksen mukaan liian vähän liikkuvien osuus 20 – 64-vuotiaat 63%

koko maa 59,3%
(Sotkanet 2020)

Alkoholia liikaa käyttävät 20 – 64-vuotiaat 32,3%

koko maa 30,1%
(Sotkanet 2020)

Kasviksia ja hedelmiä ravitsemussuosituksen mukaisesti käyttävät 20 – 64-vuotiaat 29%

koko maa 30,3%
(Sotkanet 2020)

Itsemurhakuolleisuus 20 – 64-vuotiaat / 100 000 vastaavanikäistä 18,1

koko maa 17,5
(Sotkanet 2019)

Alkoholikuolleisuus 20 – 64-vuotiailla/100 000 vastaavanikäistä 41,6

koko maa 32,2
(Sotkanet 2019)

Nuuskaa päivittäin käyttävät 20 – 64-vuotiaat 4,5%

koko maa 3,6%
(Sotkanet 2020)

Kannabista viimeisen 12 kk aikana käyttäneet 20 – 64-vuotiaat 1,8%

koko maa 4,4%
(Sotkanet 2020)

Päivittäin tupakoivat 20 – 64-vuotiaat 14,3%

koko maa 12,4%
(Sotkanet 2020)

THL:n jätavesitutkimus osoittaa, että vahvempien huumeiden käyttö on lisääntynyt erityisesti Etelä-Suomen isommissa kaupungeissa, joihin myös Lahti kuuluu.
(Jätavesitutkimus: Väestötason huumeidenkäyttö 2020)

Muutostoiveita

- Fyysiseen kuntoon toivoi muutosta lähes puolet vastaajista
- Terveydentilaan muutosta toivoi n. 40 prosenttia
- Nukkumiseen tai ruokavalioon muutosta toivoi noin kolmasosa vastanneista

(Hyvinvointikysely 2021)

3.4 Nykytila – osallisuus, vaikutusmahdollisuudet, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen

**Itsensä yksinäiseksi
tuntevien osuus
20 – 64-vuotiaat
9,8%**

koko maa 11%
(Sotkanet 2020)

**Niiden osuus, jotka ovat
tyytyväisiä
ihmissuhteisiinsa
20 – 64-vuotiaat
80,1%**

koko maa 78,6 %
(FinSote 2020)

**Äänestysaktiivisuus
Äänestysprosentti
kuntavaalissa 2021
52,6%**

Manner Suomi 55,1%
(Sotkanet 2020)

**Aktiivisesti
järjestötoimintaan
osallistuvien osuus
20 – 64-vuotiaat
21,4%**

koko maa 23,5%
(Sotkanet 2020)

**Elämänlaatunsa keskimäärin
hyväksi tuntevien osuus 20
vuotta täyttäneet
53,7%**

koko maa 56,3%
(FinSote 2020)

**Päijät-Hämeen
kirjastot Kokonaislainaus /
asukasta
13**

koko maa 12,8
(2020)

Päijät-Hämeäläiset kokevat:

- olevansa tarpeellisia muille ihmisille
- heihin luotetaan
- heidän päivittäiset tekemisensä ovat merkityksellisiä
- he pystyvät vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun (Yli 80% Hyvinvointikyselyyn vastanneista)

Kokonaisuutena vastaajien osallisuuden kokemus vaihteli koulutustason, sukupuolen ja asuinkunnan mukaan. Työikäisten ja eläkeläisten osallisuuden kokemuksen välillä oli vain vähän eroa. (Hyvinvointikysely 2021)

4.

Elinympäristö

Elinympäristö muodostuu ihmisten asuin-, toiminta- ja vapaa-ajanympäristöistä. Hyvä elinympäristö on ekologisesti kestävä.

4.1 Esteettömyys, liikkuminen, kestävä kehitys

Kaavoitus ja muu maankäytön suunnittelu luovat edellytyksiä hyvälle elinympäristölle ja sen kehittämiseksi. Kaavoituksen keskeisenä tehtävänä on sovittaa yhteen eri näkökulmia ja tavoitteita. Valmisteilla olevat Lahden seudun kaupunkiseutusuunnitelma ja Päijät-Hämeen rakennemalli sovittavat yhteen yhdyskuntarakenteen, liikennejärjestelmän ja viherrakenteen kehittämisen periaatteet pitkällä aikavälillä.

Esteettömyys on yhdenvertaisen osallisuuden toteutumista. Se liittyy mm. rakennettuun ympäristöön sekä palveluiden ja ymmärrettävän tiedon saavutettavuuteen. Digitalisaatio muuttaa yhteiskuntaa, minkä myötä mm. palveluiden saatavuus paranee. Osa ihmisistä tarvitsee kuitenkin tukea pystyäkseen käyttämään uuden tyyppisiä järjestelmiä ja palveluita.

Luonto on yksi Päijät-Hämeen vahvuuksista. Päijät-Hämeessä on hyvät mahdollisuudet liikuntaan ja virkistykseen. Päijät-Hämeen maapinta-alasta on lähivirkistykseen soveltuvia alueita 75 % ja liikuntapaikkoja on tarjolla Lipas -tietojärjestelmän mukaan yhteensä 1436 kappaletta.

Myös puhtaat vesistöt tarjoavat monia mahdollisuuksia. Päijät-Hämeen järvien pinta-alasta yli 80% on luokiteltu tilaltaan hyväksi tai erinomaiseksi. Luonto ja vesistöt tuovat alueelle kävijöitä myös muualta, mikä näkyy mm. vapaa-ajan asuntojen määrässä, joita on Päijät-Hämeessä n. 25000.

Päijät-Hämeessä on tehty merkittävää työtä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Tavoitteena on saavuttaa hiilineutraalius vuoteen 2030 mennessä.

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 toimii valtakunnallisesti kestävän kehityksen ohjaavana kokonaisuutena. Toteuttamalla sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävän kehityksen periaatteita voimme varmistaa alueemme nykyisille ja tuleville asukkaille hyvät elämisen mahdollisuudet.

4.2 Nykytila - esteettömyys, liikkuminen, kestävä kehitys

Asuinalueensa olosuhteisiin tyytyväiset 20 – 64-vuotiaat
79,2%

koko maa 82,5%
(Sotkanet 2020)

Internetiä sähköiseen asiointiin käyttävät 20 vuotta täyttäneet
86,7%

koko maa 89%
(FinSote 2020)

Huom. 20 – 54v päijäthämäläiset naiset 100%

Kokenut esteitä tai huolia sähköisten palveluiden käytössä 20 – 64-vuotiaat
79,4%

koko maa 75,6%
(Sotkanet 2020)

Kasvihuone- päästöt/asukas
5,8 tCO2e

(Syke 2020)

Oppilaitoksen fyysiset työolot häirinneet opiskelua 8. – 9.luokan oppilaista
21,3%

koko maa 20,5%
(Sotkanet 2019)

Vastaajista lähes puolet tunsi melko paljon tai erittäin paljon huolta ihmisestä johtuvasta ilmastonmuutoksesta. Vastausten mukaan naiset ovat keskimäärin miehiä huolestuneempia ilmastonmuutoksesta. (Hyvinvointikysely 2021)

Kestävän kehityksen viisi tärkeintä:

- Jättemäärän vähentäminen, lajittelu ja kierrätys
- Ruokahävikin vähentäminen suunnittelemalla otokset
- Energian ja veden kulutuksen seuranta ja vähentäminen
- Eläminen ympäristöystävällisesti jättämättä jälkiä luontoon
- Paikallisten toimijoiden tuotteiden ja palveluiden suosiminen (Hyvinvointikysely 2021)

5.

Turvallisuus

Tilastojen valossa Suomi on maailman turvallisim maa. Monet ympäristön ja oman elämän tekijät voivat kuitenkin horjuttaa turvallisuuden tunnetta.

5.1 Väkivalta ja rikollisuus, tapaturmat ja onnettomuudet, turvallinen elinympäristö

Turvallisuuden edistäminen liittyy tiiviisti hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Muun muassa henkilön ikä, sukupuoli, terveys, asuinpaikka ja sosioekonominen asema ovat yhteydessä siihen, minkälaisia turvallisuusongelmia yksilö kohtaa tai mitä hän pelkää. Turvattomuuden tunne voi heikentää ihmisten elämänlaatua ja vaikuttaa arkista toimintaa rajoittavasti.

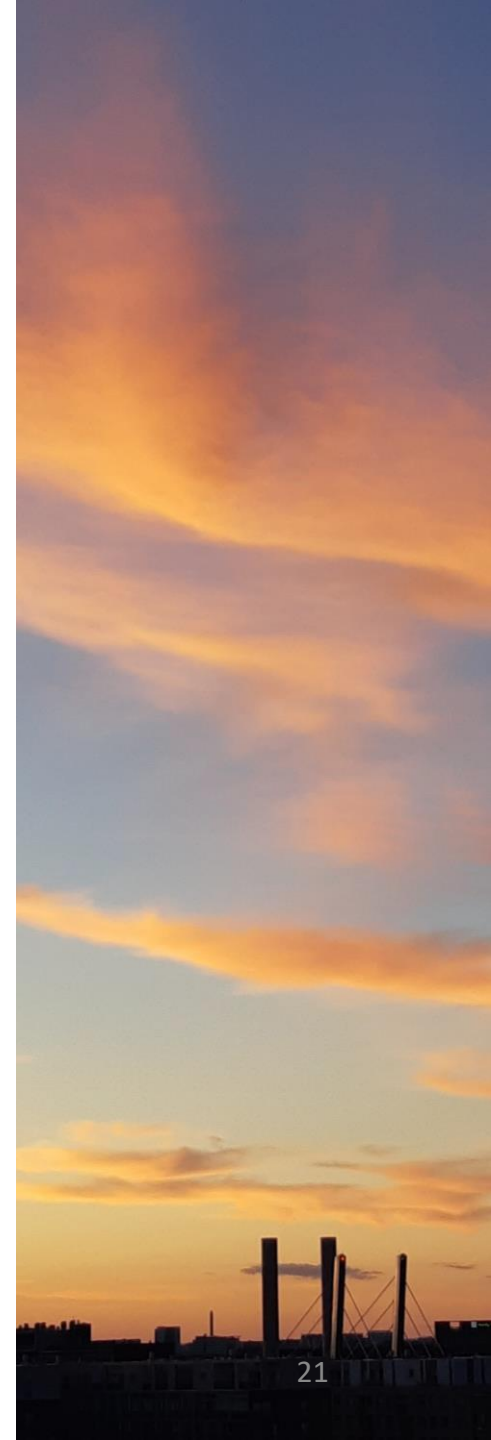
Eriarvoistuminen näkyy turvallisuudessa mm. väkivallan, onnettomuuksien, syrjinnän sekä erilaisen kaltoinkohtelun uhkaan liittyen. Suomessa rikoksiin syyllistyy melko pieni (alle 5%), pääosin syrjäytyneistä ja syrjäytymisvaarassa olevista ihmisistä koostuva joukko, joka tekee yli puolet kaikista rikoksista. Myös väkivallan kohteeksi joutuminen keskittyy tiettyyn ryhmään, sillä n. 10% väestöstä kokee yli kaksi kolmasosaa kaikesta väkivallasta.

Merkittävimpiä arjen turvallisuuden uhkia ovat tapaturmat, jotka voidaan jakaa koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin, liikenneonnettomuuksiin sekä työtapaturmiin. Tapaturmat ovat suomalaisten neljänneksi yleisin kuolinsyy.

Koulutettujen ja työssäkäyvien turvallisuuden tunne on korkeampi kuin heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien.

Osallisuus ja yhteisöllisyys, luottamus ja mahdollisuus vuoropuheluun vahvistavat turvallisuuden tunnetta niin lähisuhteissa kodeissa kuin asuinympäristöissä yleisemminkin. Läheisten ja naapuruston merkitys turvallisuuden tunteelle korostuu erityisesti harvaan asutuilla alueilla. Kaupungeissa turvallisuuden tunteeseen vaikuttavana tekijänä voi olla esim. katuväkivallan pelko.

Poliisi mittaa katuturvallisuutta katuturvallisuusindeksin avulla. Mitä korkeampi luku, sen parempi tilanne on indeksin mukaan. Päijät-Hämeen katuturvallisuusindeksi on kokonaisuudessaan parempi koko maan tasoon verrattuna. Keskuskaupunki Lahti on puolestaan maan keskiarvon alapuolella.

5.2 Nykytila - väkivalta ja rikollisuus, tapaturmat ja onnettomuudet, turvallinen elinympäristö

Vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut 25 – 64v potilaat / 10 000 asukasta
57,4

koko maa 63,7
(Sotkanet 2020)

Lähisuhdeväkivallan tai uhkailun kohteeksi joutuneiden osuus 20 – 64v
14,6%
koko maa 13,6%
(Sotkanet 2020)

Kuolleisuus tapaturmisiin kaatumisiin ja putoamisiin /100 000 asukasta
25,4

koko maa 22,4
(Sotkanet 2018)

Päivittäisen elämänsä turvattomaksi kokeneiden osuus 20 – 64v
4,6%
koko maa 3,2%
(Sotkanet 2020)

Vuoden 2020 aikana liikenneonnettomuuksissa loukkaantuneita 188 kuolleita 12
(Tilastokeskus)

Päivittäisen elämänsä hyvin tai erittäin turvallisiksi kokeneet 20 – 64v
67,9%
koko maa 73%
(Sotkanet 2020)

Poliisin tietoon tulleet kaikki huumausainerikokset /1000 asukasta
5,8

koko maa 6,7
(Sotkanet 2020)

Poliisin tietoon tulleet rattijuopumustapaukset / 1000 asukasta
3,8

koko maa 3,7
(Sotkanet 2020)

Omaisuusrikokset / 1000 asukasta
50,7

koko maa 46,3
(Sotkanet 2020)

Katuturvallisuusindeksi
109,4 (Lahti 93,3)

koko maa 103,4
(PolStat 9/2021)

(Mitä korkeampi luku, sitä parempi tilanne)

Viisi tärkeintä turvallisuuden tunnetta vahvistavaa asiaa:

- Ihmissuhteet ja yhteisöllisyys
- Henkilökohtainen taloudellinen tilanne ja toimeentulo
- Asuinympäristön turvallisuus
- Poliisin läsnäolo alueella
- Tieto, mistä saan tarvittaessa apua (Hyvinvointikysely 2021)

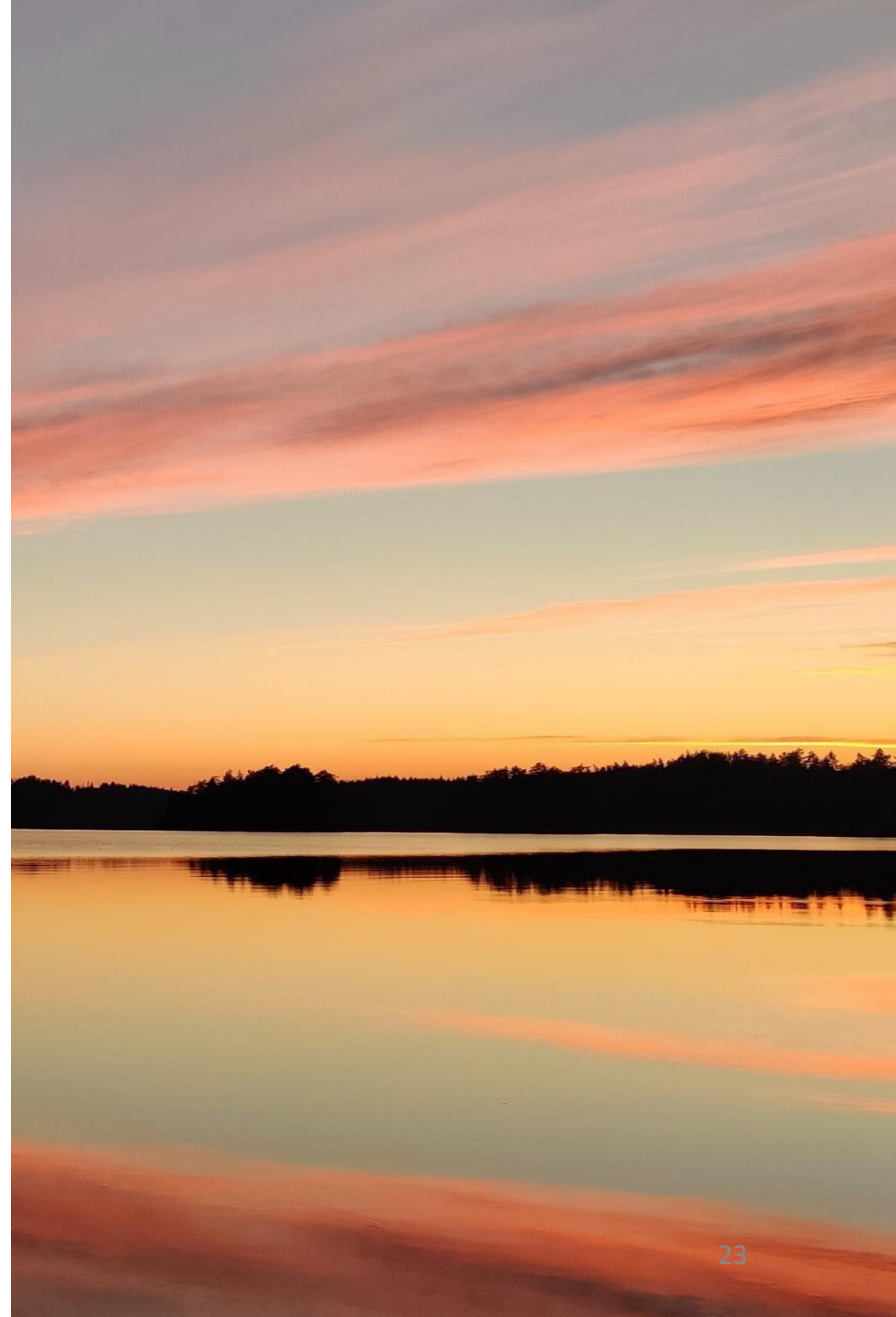
6.

Hyvinvointisuunnitelma

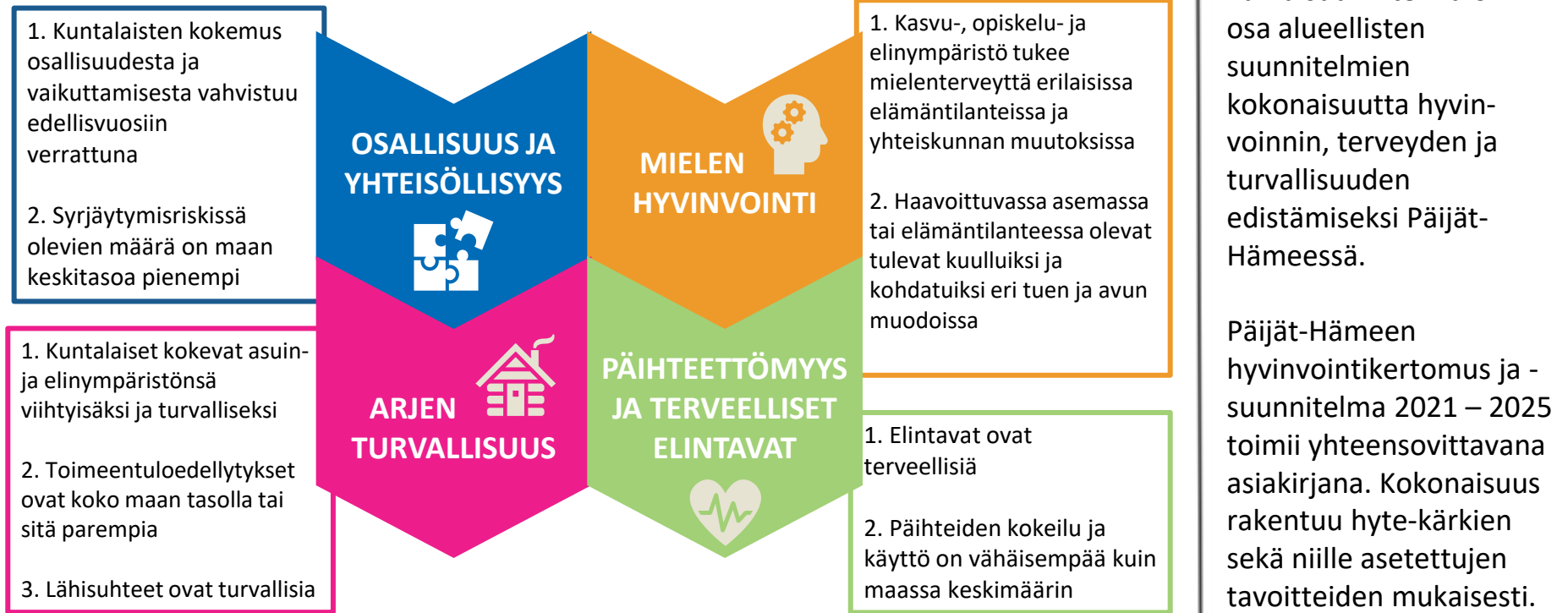
- Näin teemme -

Asukkaiden hyvinvointi, terveys ja turvallisuus rakentuu useiden asioiden summana. Myös hyvinvointia heikentävät asiat ovat usein monimutkaisia kokonaisuuksia. Tämän vuoksi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on nähtävä systeemisenä kokonaisuutena. Pystyäksemme saavuttamaan hyte-työlle asetetut tavoitteet ja parantamaan päijäthämäläisten hyvinvointia, on tehtävä kaikille hallinnonaloille ja kaikille tasoille ulottuvaa poikkihallinnollista ja monitoimijaista yhteistyötä.

Vuosien 2021-2025 aikana Päijät-Hämeen hyte-työn painopisteinä ovat kunnissa ja hyvinvointiyhtymässä hyväksytyt hyte-kärjet: Mielen hyvinvointi, Osallisuus ja yhteisöllisyys, Arjen turvallisuus sekä Päihteettömyys ja terveelliset elintavat (katso seuraava dia). Hyte-kärjet ja niiden alatavoitteet toimivat Päijät-Hämeen hyvinvointisuunnitelman tavoitteina. Lisäksi suunnitelmassa on hyte-työn organisointiin ja toimintatapoihin liittyviä tavoitteita.

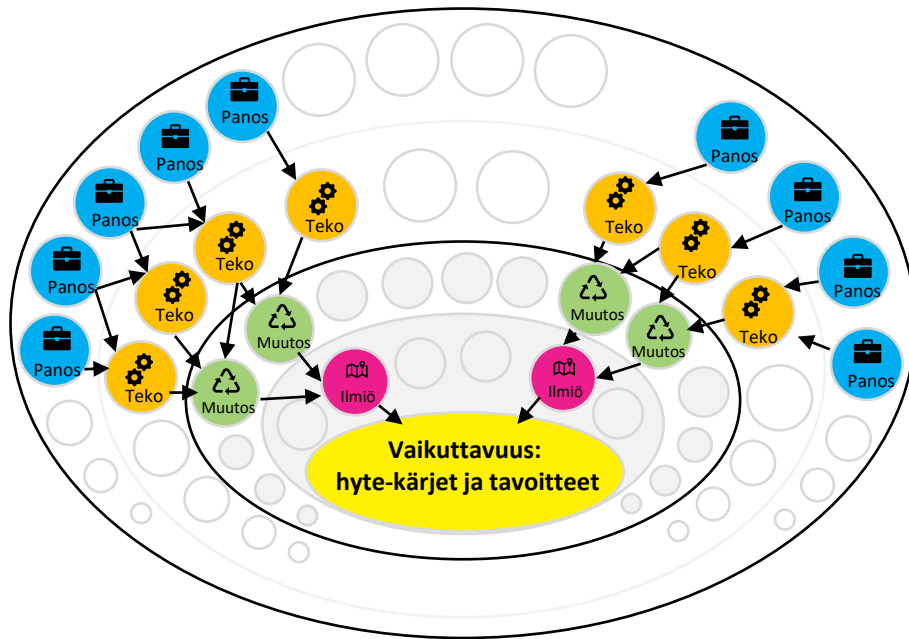
6.1 Hyte-kärjet yhdistävät Päijät-Hämeen suunnitelmia

Kuvio: Päijät-Hämeen hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen painopistealueet (hyte-kärjet) ja tavoitteet vuosille 2020 – 2025

6.2 Hyte-kärkien toimeenpano: Panokset – Teot – Muutokset - Vaikuttavuus

Vaikuttavuus syntyy suuntaamalla yhteistä työtä ja riittävän monta samaan tavoitteeseen tähtäävää ja lisäarvoa tuovaa tekoa tavoitteena olevien muutosten toteuttamiseen.

Lähde: mukailen Jonna Heliskoski, Leadcons Oy

Panokset ovat tekoihin kohdennettuja resursseja.

- *Päijät-Hämeessä panokset ovat suunnitelman toteuttajia, taloudellista panostusta tai muita resursseja. Jokaisella on mahdollisuus osallistua ja antaa oma panoksensa.*

Teot ovat muutoksia tukevia käytännön tekoja.

- *Päijät-Hämeessä teot ovat alueellisten, paikallisten ja kuntien omien suunnitelmien toimenpiteitä.*

Muutokset käyttäytymisessä ja rakenteissa ovat toiminnalle asetettuja tavoitteita. Ne vaikuttavat yhteiskunnalliseen hyötyyn.

- *Päijät-Hämeessä muutokset ovat alueellisten, paikallisten ja kuntien suunnitelmien tavoitteita.*

Vaikuttavuus on yhteisen työn tavoitteena oleva muutos ja tekojen yhteisvaikutusta keskipitkän ja pitkän aikavälin yhteiskunnallisessa hyödyssä (hyvinvointihyöty).

- *Päijät-Hämeessä vaikuttavuutta haetaan hyte-kärkiin ja niiden tavoitteisiin. Päämääränä on hyvinvoiva päijäthämäläinen.*

6.3 Yhteistyömme on tavoitteellista

Päijät-Hämeeseen muodostetaan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen yhteistyötä ja koordinaatiota tukevat rakenteet ja toimintaan kohdennetaan riittävät resurssit

Vastuu: Vaten hyte-työryhmä, Päijät-Hämeen liitto, Phhyky, tuleva hyvinvointialue, kunnat, 3.sektori
Aikataulu: 2022
Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti
Mittarit: itsearviointi

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen seuranta varten laaditaan alueelliset suunnitelmat yhteensovittava rakenne ja vuosikello

Vastuu: hyvinvointipäällikkö ja muut alueellisista suunnitelmista vastaavat henkilöt
Aikataulu: vuoden 2022 aikana
Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti
Mittarit: itsearviointi

Osallisuustyö on systemaattista kaikilla tahoilla ja tasoilla. Vaikuttamistoimielimet otetaan mukaan päätöksentekoon. Asiakasraadit, kumppanuuspöydät jne. ovat osa systemaattista osallisuustyötä.

Vastuu: Kunnat, Phhyky, tuleva hyvinvointialue, Päijät-Hämeen liitto, 3.sektori
Aikataulu: jatkuva
Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti
Mittarit: itsearviointi

Verkostot ovat osa Päijät-Hämeen hyte-rakennetta ja ne toimivat tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti

Vastuu: verkostojen vastuuhenkilöt, kaikki verkostoiden jäsenet
Aikataulu: jatkuva
Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti
Mittarit: itsearviointi

Hyte-työllä tartutaan asukkaiden tarpeisiin uusilla ja ennakkoluulottomilla tavoilla yhdessä heidän kanssaan.

Kohdataan ja kuullaan asukkaita. Viestitään avoimesti. Kerätään säännöllisesti tietoa asukkaiden kokemuksellisesta hyvinvoinnista ja osallisuudesta.

Vastuu: kaikki hyte-työhön osallistuvat
Aikataulu: jatkuva
Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti
Mittarit: itsearviointi, osallisuusindikaattori

6.4 Käytössämme on vaikuttavia ja näyttöön perustuvia menetelmiä

Vaikutusten ennakoarviointia (EVA) toteutetaan suunnitelmallisesti ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen liittyvissä päätöksissä.

Vastuu: kunnat, Phhyky, tuleva hyvinvointialue, Päijät-Hämeen liitto

Aikataulu: jatkuva

Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti

Mittarit: TEAviisari, itsearviointi

Otetaan käyttöön ja juurrutetaan sovitut menetelmät ja toimintamallit esim. liikuntaneuvonta, lasten ja nuorten harrastustakuu, Arkeen Voimaa -ryhmät.

Vastuu: Phhyky, tuleva hyvinvointialue, kunnat, Phlu, 3.sektori

Aikataulu: jatkuva

Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti

Mittarit: itsearviointi

Kehittämistyö perustuu tiedolla johtamiseen. Hanketyö tukee suunnitelmallista ja pitkäjänteistä kehittämistä.

Vastuu: kunnat, Phhyky, tuleva hyvinvointialue, Päijät-Hämeen liitto, 3.sektori

Aikataulu: jatkuva

Seuranta: hyvinvointikertomuksen vuosiraportti

Mittarit: itsearviointi

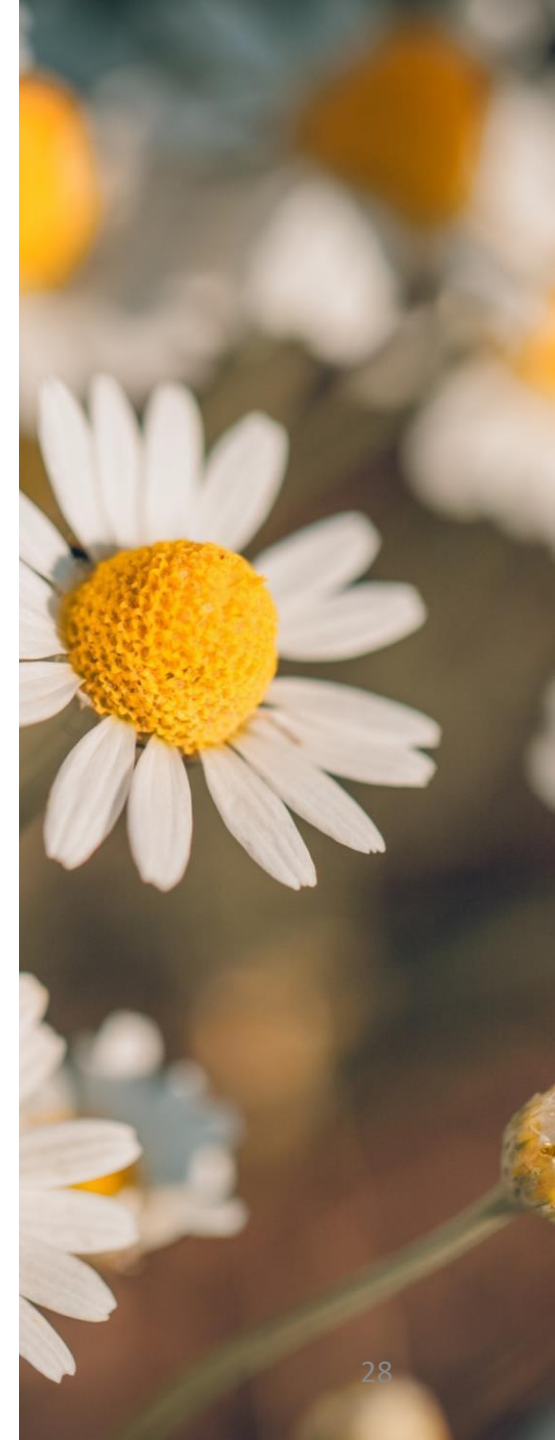
7. Suunnitelman hyväksyminen ja seuranta

Päijät-Hämeen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma vuosille 2021 – 2025 esitetään hyväksyttäväksi Maakuntahallituksessa, Päijät-Hämeen kunnissa sekä Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä ja se lähetetään tiedoksi Päijät-Hämeen yhdistysfoorumille.

Samaan aikaan ovat hyväksyttävänä Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, Suunnitelma ikääntyvän väestön tukemiseksi sekä Ehkäisevän työn toimintasuunnitelma. Suunnitelmat täydentävät toisiaan ja Päijät-Hämeen hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman 2021 – 2025 toimiessa alueellisia suunnitelmia yhteensovittavana asiakirjana. Suunnitelmat tarkistetaan seuraavan kerran vuonna 2025.

Päijät-Hämeen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma 2021 – 2025 julkaistaan hyvinvointikertomus.fi -sivustolla.

Osana hyvinvointisuunnitelman toteutusta laaditaan rakenne ja vuosikello suunnitelmien ja hyte-kärkien tavoitteiden toteutumisen seuranta sekä raportointia varten. Hyte-kärkien toteutumista arvioidaan sovittujen Hyte-kärkien seurantaindikaattoreiden avulla. Suunnitelmallisella seurannalla voidaan arvioida työn vaikuttavuutta ja kohdentaa voimavaroja suunnitelmallisesti.

8. Näin suunnitelma syntyi

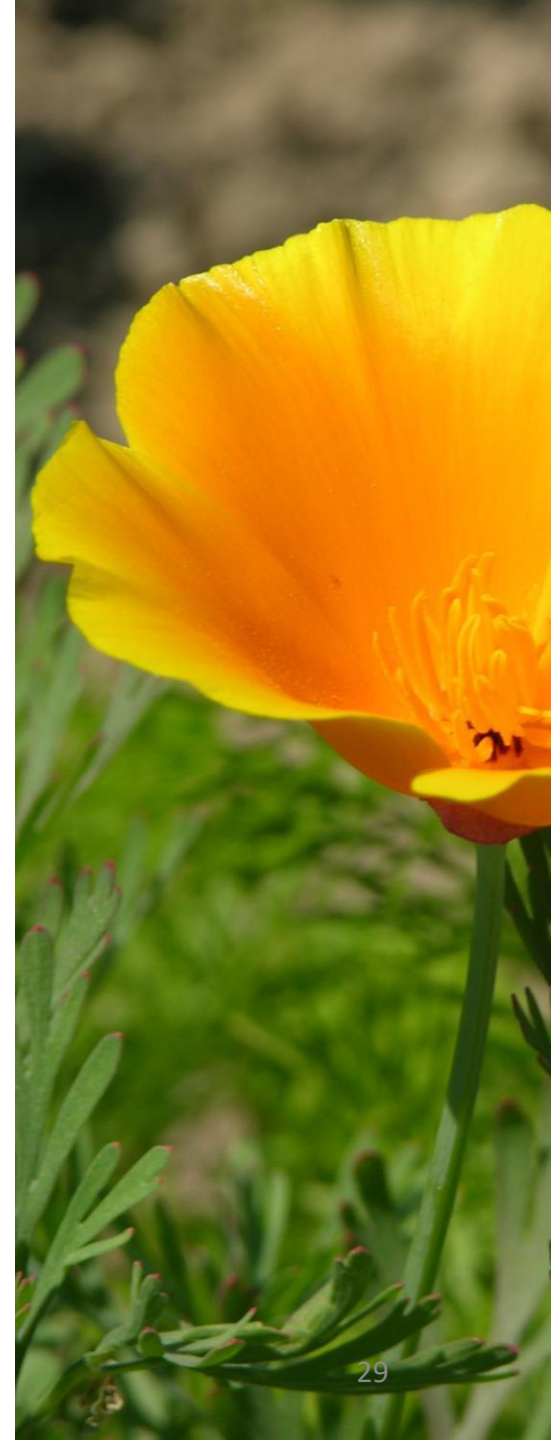
Hyvinvointikertomus ja -suunnitelma on laadittu Päijät-Hämeen liiton johdolla prosessia varten kootussa työryhmässä. Työryhmään kokoonpano: Saila Juntunen, Päijät-Hämeen liitto (pj.), Mari Kuparinen, Päijät-Hämeen liitto, Pia Haverinen, Lahden kaupunki, Petri Haapanen, Asikkalan kunta, Sanna Nevalainen, Kärkölan kunta, Helena Haaja, Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveysturva ry., Heli Lehtovaara, Päijät-Sote, Risto Kuronen, Päijät-Sote, Susanna Leimio, Hanna Ruokamo ja Soili Saikkonen, Sosiaalialan osaamiskeskus Verso. Lisäksi hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa on käsitelty useissa työryhmissä prosessin eri vaiheissa.

Indikaattoreiden osalta merkittävimpiä tietolähteitä ovat olleet Sotkanet, Tilastokeskus, THL:n tietoikkuna, TEAvisari sekä Terveys.fi. Lisäksi indikaattoritietoa on haettu mm. poliisin tilastoista, Lipas ja Syke -järjestelmistä sekä kirjastojen tilastoista. Suunnitelmassa on käytetty työikäisiä koskevia indikaattoreita, koska lasten ja ikääntyneiden tietoja esitetään ikäryhmien omissa suunnitelmissa. Tietojen hakualueena on käytetty ensisijaisesti Päijät-Hämeen hyvinvointialuetta tai Päijät-Hämeen maakuntaa.

Kokonaisuudessa esitetyt indikaattorit on valittu hyvinvointiteorioihin pohjautuvien valintojen sekä THL:n esittämän minimietosisällön perusteella.

Indikaattoritietoa haluttiin täydentää asukkaiden omilla kokemuksilla. Asukkaiden näkemyksiä selvitettiin hyvinvointikyselyllä, joka toteutettiin kaikille avoimena sähköisenä kyselynä 1.9. – 26.9.2021. Kyselyyn vastasi 1214 päijäthämäläistä. Asukkaiden kokemustiedon tietopohjan kartuttamiseksi ja seurantatiedon saamiseksi kysely on tarkoitus toistaa vähintään kerran valtuustokaudessa. Kyselyn tulokset on saatavissa Päijät-Hämeen liiton [www-sivulta](http://www.sivulta) vuoden 2021 loppuun mennessä. Kuntien hyte-työn käytäntöjä ja näkemyksiä selvitettiin kuntien hyvinvointiryhmille suunnatun kyselyn avulla. Lisäksi järjestettiin kaksi kaikille avointa työpajaa, jotka liittyivät hyvinvointiin ja elinympäristön sekä turvallisuuteen.

Teksteissä on hyödynnetty luotettavista lähteistä saatua, ajantasaisinta tietoa. Lähteinä on käytetty muun muassa Thl:n, ministeriöiden, valtioneuvoston ja kuntaliiton julkaisuja.

9. Käsitteet

Gini-kerroin: Gini-kerroin on yksi yleisimmin käytetyistä tuloerojen mittareista. Gini-kertoimessa tuloerojen taso on kiteytetty yhteen lukuarvoon, mikä voi vaihdella nollan ja yhden välillä. Arvot esitetään usein myös sadalla kerrottuna, jolloin kertoimen maksimiarvo on 100. Mitä suuremman arvon Gini-kerroin saa, sitä epätasaisempi tulonjako on.

EVA: On päätösten vaikutusten ennakoarviointia. EVA on tapa arvioida etukäteen, miten valmistelussa oleva päätös vaikuttaisi erilaisten ihmisryhmien elämään.

Hyte: Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen.

Hyte-kärjet: Päijät-Hämeen hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen painopistealueet vuosille 2020-2025. Hyväksytty kunnissa ja Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymässä.

Hyvinvointialue: Vastaa vuoden 2023 jälkeen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista kokonaisuutena maakunnan alueella.

Katuturvallisuusindeksi: Poliisin mittaa katuturvallisuutta katuturvallisuusindeksin avulla. Indeksikoostuu yleisellä paikalla tapahtuneiden poliisille ilmoitettujen ryöstöjen, pahoinpitelyiden, vahingontekojen, ratti- ja liikennejuopumusten painotetusta lukumäärästä suhteessa väestömäärään. Mitä korkeampi luku, sen parempi tilanne on indeksin mukaan.

Koulutustasomittain: Indikaattori ilmaisee väestön koulutustason, joka on mitattu laskemalla perusasteen jälkeen suoritettujen korkeimman koulutuksen keskimääräinen pituus henkeä kohti.

LAPE: Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittämistä toteuttavat verkostot. Maakunnallisesti toimiva verkosto sekä kuntien omia verkostoja.

TEAviisari: TEAviisari on kunnan toimintaa kuntalaisten terveyden edistämiseksi kuvaava verkkopalvelu.

Väestöllinen huoltosuhte: Väestöllinen (tai demografinen) huoltosuhte ilmaisee, kuinka monta alle 15-vuotiasta ja 65-vuotta täyttänyttä on sataa 15-64-vuotiasta (työikäistä) kohti. Mitä enemmän on lapsia ja/tai eläkeikäisiä, sitä korkeampi huoltosuhteen arvo on.

Yleinen pienituloisuusaste: Tilasto kuvaa, kuinka suuri osa alueen väestöstä kuuluu kotitalouksiin, joiden tulot jäävät suhteellisen pienituloisuusrajan alapuolelle. Pienituloisuuden rajana käytetään 60 % suomalaisten kotitalouksien käytettävissä olevan ekvivalentin rahatulon mediaanista kunakin vuonna.

